

ENG FUGLE PROJEKTET

**YNGLENDE ENG- OG KYSTFUGLE PÅ DEN
SØNDERJYSKE ØSTKYST 2022-23**

Kolofon

Titel: Ynglende eng- og kystfugle på den sønderjyske østkyst 2022-2023

Forfattere: Jesper Tofft & Gert Fahlberg

Projektlederen: Gert Fahlberg, Peter Brusendorff, Jesper Tofft, Kaj Abildgaard & Jørn V. Sørensen

Layout: Peter Damgaard Brusendorff

Forsidefoto: Fugleøen Katholm i Augustenborg Fjord, foto: Lars Maltha Rasmussen

Oplag: 600 eks.

Tryk: Grafisk Arbejde, Nordborg

Udgives af Dansk Ornitologisk Forening, Sønderjyllands afdeling & Ornitologisk Forening for Als & Sundeved - december 2023

Indholdsfortegnelse

Idé og formål	3
Organisation	4
Hvilke arter skulle eftersøges?	4
Metode	5
Resultater	5
Projektets lokaliteter på kort	6
Broagerland	7
Als	7
Haderslev Næs	12
Årø	12
Linderum	14
Barsø	14
Kalvø i Genner Bugt	14
Gennemgang af ynglende kyst- og engfuglearter	15
Forstyrrelser på engfuglelokaliteterne	28
Naturtilstand på strandene	29
Sammenligning med tidligere undersøgelser	29
Sammenligning med fynsk undersøgelse	31
Samlet konklusion og perspektiver for fuglelivet på strandene	33
Tak	34

Idé og formål

Denne rapport præsenterer resultater af Dansk Ornitologisk Forenings Sønderjyllandsafdeling (DOF-Sønderjylland) og Ornitologisk Forening for Als og Sundeveds (OAS) fælles projekt om registrering af ynglende kyst- og engfugle ved den sønderjyske østkyst med øer udført over to ynglesæsoner 2022-23. De dækker kystarealer under Sønderborg, Aabenraa og Haderslev kommuner.

Alt arbejde i projektet i form af projektstyring, kommunikation, feltarbejde samt bearbejdning og præsentation af resultater er udført som frivilligt arbejde af medlemmer af de to foreninger.

Der har både i bladet Panurus og på DOF-Sønderjyllands hjemmeside været omtale af det store fælles foreningsprojekt vedrørende ynglefugle på de østsønderjyske strandenge og andre væsentlige kystfuglelokaliteter som enkelte ubeboede småøer. I Panurus nr. 4-2022 var der en større omtale af resultaterne fra 2022, som også blev præsenteret på DOF-Sønderjyllands hjemmeside i efteråret 2022.

Den nærværende rapport dækkende 2022-2023 er således en udbygning af den foreløbige beretning for 2022, og skal ses som det endelige resultat af undersøgelsen.

Idéen til projektet opstod ud fra det indtryk, som vi har fået gennem de senere år, at især vore vadefugle samt måger og terner er gået en del tilbage eller endog helt forsvundet fra mange af de østsønderjyske strandenge og øer. Ved Vadehavet, hvor man via de professionelle årlige optællinger i regi af det internationale vadehavssamarbejde med

Tyskland og Holland, derimod har en god viden om, hvordan det står til.

Tanken var således, at vi skulle prøve på at få en status for engfuglesituationen på de østsønderjyske strandenge for dels at se hvordan det mere konkret står til, og om man kan gøre noget for at forbedre en forventet kritisk situation. Vi blev også inspireret af DOF-Fyn, som var i gang med en flerårig optælling af de mange små øer, der blev afsluttet i 2022. Vores undersøgelse skulle køre over to år for at få et bedre indtryk end i blot ét år, og desuden blev nogle kun lokaliteter kun dækket i 2023.

Vi kunne glæde os over en stor opbakning og interesse fra medlemmerne, så næsten alle lokaliteter hurtigt kunne dækkes, og internt af en stor organisatorisk indsats fra Peter Damgaard Brusendorff.

Der blev i alt udpeget 39 lokaliteter, som vurderedes at være mere eller mindre værdifulde strandenge og småøer, som skulle undersøges. De blev opdelt i 3 grupper; Broagerland med 7 lokaliteter, Als med 21 lokaliteter og Haderslev Næs med Årø, Linderum samt Kalvø og Barsø med i alt 9 lokaliteter. (De 3 del-lokaliteter på selve Årø blev ved registrering af fuglene langt sammen, se tabel 1). De "store strandenskommuner" er Sønderborg med mange, men små, og for det meste værdifulde lokaliteter, mens Haderslev Kommune rummer færre, men større lokaliteter. Aabenraa Kommune er fra naturens hånd mest udstyret med stejlkyster, og der er kun ganske få strandenge i kommunen. Kun Kalvø i Genner Bugt og Barsø blev undersøgt, og begge steder har

kun en minimal betydning for eng- og kystfugle.

Afhængigt af hvor stor interessen var for at deltage i projektet, blev de udpegede lokaliteter opdelt i prioritet A - de største og vigtigste, og prioritet B - de mindre betydningsfulde steder. Målet var dog - så vidt muligt - at få alle lokaliteter dækket i løbet af to-årsperioden.

Ved afslutningen af sæson 2022 kunne vi konstatere, at der forelå mange fine data, bl.a. fra dele af Als og Årø. Men der er også en del lokaliteter, hvor vi vurderer, at de foreliggende oplysninger ikke er fyldestgørende, og at der ikke er registreret så

mange gange om ønskeligt - mindst 4 gange fra slutningen af april til midt i juli for at få en god dækning. Ligeledes blev den del lokaliteter slet ikke dækket i 2022, men kun i 2023. Det gælder således 4 lokaliteter på Kegnæs, mosen ved Vemmingbund, Barsø og Linderum. Derfor vurderes det, at de reelle bestande er lidt højere end de konkret fundne værdier, se mere nedenfor.

I det følgende vil der efter fremlæggelse af resultater af undersøgelsen blive foretaget sammenligninger med resultater fra DOF-Sønderjyllands lokalitetsregistrering i perioden 1977-80 samt med den nævnte helt nye undersøgelse fra Fyn for at se forskelle og ligheder.

Organisation

Som nævnt ovenfor, blev projektet organiseret gennem aktiv deltagelse fra bestyrelserne i både DOF-Sønderjylland og OAS. Siden blev der afholdt to introduktionsmøder for de deltagere, som havde meldt sig i hhv. det sydlige område, Als/Sundeved, og det nordlige område ved Haderslev Næs etc. Efter første sæson, dvs. i efteråret 2022 blev der afholdt et statusmøde, hvor de foreløbige resultater blev gennemgået med gode råd og ønsker for optælling i sæsonen 2023.

Det organisatoriske og kommunikationsmæssige arbejde blev forestået af Peter Damgaard Brusendorff, mens den fuglefaglige rådgivning samt den anvendte metode blev udviklet af Jesper Tofft og Gert Fahlberg. Det blev endvidere besluttet, at der i hvert af de to hovedområder skulle udpeges en lokal koordinator, der skulle fungere som bindeled mellem projektledelsen og optællerne. Det blev Kaj Abildgaard for Als og Broagerland og Jørn Vinther Sørensen for Haderslev-området.

Hvilke arter skulle eftersøges?

Tanken var, at vi primært skulle gå efter de typiske strandengs- og kystfugle, der er tilknyttet det dels salte, dels ferske miljø ved kysterne: klyde, vibe, strandskade, stor præstekrave, rødben, alle måger og ternere, kyst-andefugle samt småfugle som engpiber og gul vipstjert. Disse arter var de egentlige mål-arter for undersøgelsen.

Nogle af de lidt større lokaliteter omfatter også små ferskvandssøer, så vi en del steder også har fået en række deciderede ferskvandsarter med som gråstrubet lappedykker, grågås, gråand, rørhøg, vandrikse, rørhøne, blishøne, rørsanger, blåhals m.fl. med. Disse arter kan betragtes som sekundære, og er ikke optalt alle steder. Flere steder ligger der rørskove inde bag

strandengen, og disse ikke systematisk medtaget alle steder. Men det opfattes alligevel som værdifulde data, og de indgår i

den store lokalitetstabel med alle registrerede ynglefugle nedenfor.

Metode

Der blev udviklet en metode, som tilsagde, at hver lokalitet skulle besøges og optælles 4 gange hver med ca. 3 ugers mellemrum fra den sidste 10-dages periode i april og frem til begyndelsen af juli. Dermed skulle man gerne have styr på de tidlige arter som vibe i starten af sæsonen, mens de senere besøg skulle have fokus på at vurdere de normalt senere arter som klyde, strandskade, rødben og terner og andefugle samt så vidt mulig en vurdering af ynglesuccesen.

Ynglesuccesen vurderes ved vadefugle og småfugle mest ved at se på forældrefuglens adfærd, herunder nervøsitet og varsling, "spille syge" etc. Ved andefuglene, som kun i begrænset omfang har afledningsadfærd samt et stort tab af æg, drejer det sig om at se unger samt anden adfærd, som indikerer at

det må være lokale ynglefugle. Måger og terner optælles ved at se på antal rugende fugle samt ved en vurdering af antal ud fra voksne fugle, som udøver yngleadfærd. Ved småøerne med mågekolonier er der i to tilfælde optalt fra luften ved hjælp af foto/filmoptagelse fra en drone.

Det er desværre ikke lykkedes at få alle lokaliteter optalt to gange i begge undersøgelsesår. Nogle lokaliteter var svære at få dækket, som Barsø og Vemmingbund, hvor der kun var 1-2 besøg, mens tilmeldte optællere måtte melde forfald andre steder. Samlet set er alle 39 lokaliteter dog dækket mindst ét år, og langt de fleste er dækket begge år, dog med varierende grundighed.

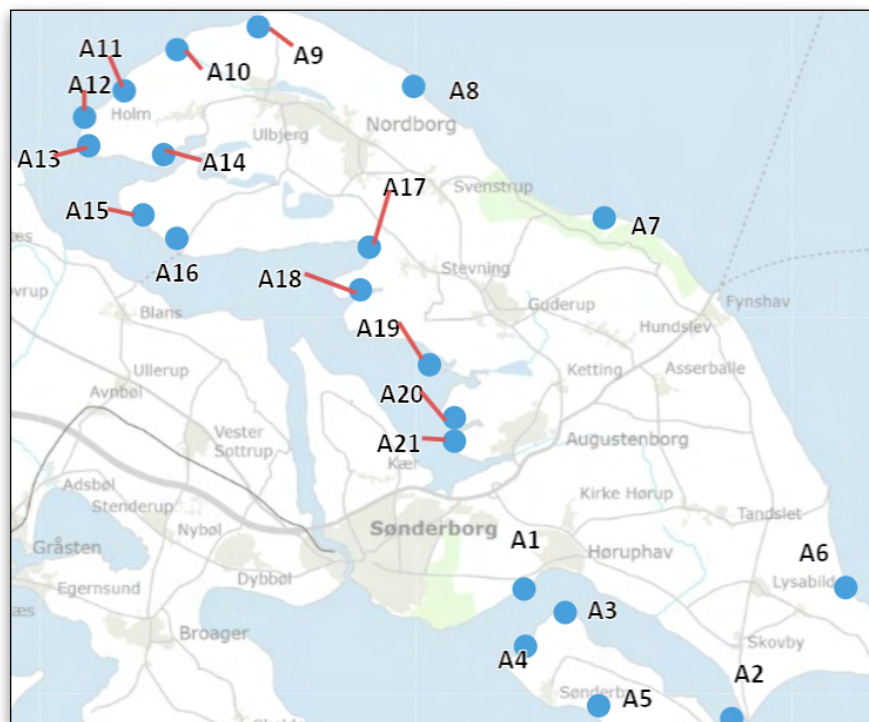
Resultater

I det følgende giver vi et sammendrag af resultaterne fra den samlede undersøgelse 2022-23.

Først følger en kortere karakteristik af

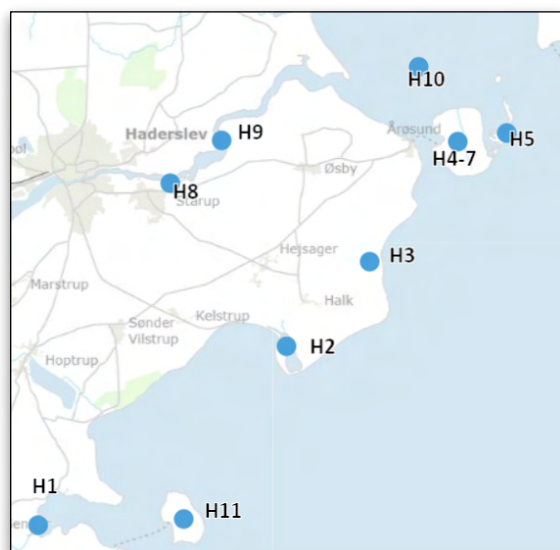
lokaliteter opdelt på de 3 hovedområder Broagerland, Als og Haderslev Næs med øer. Herefter følger en tabel med samtlige data, og en gennemgang af alle arter.

Projektets lokaliteter på kort

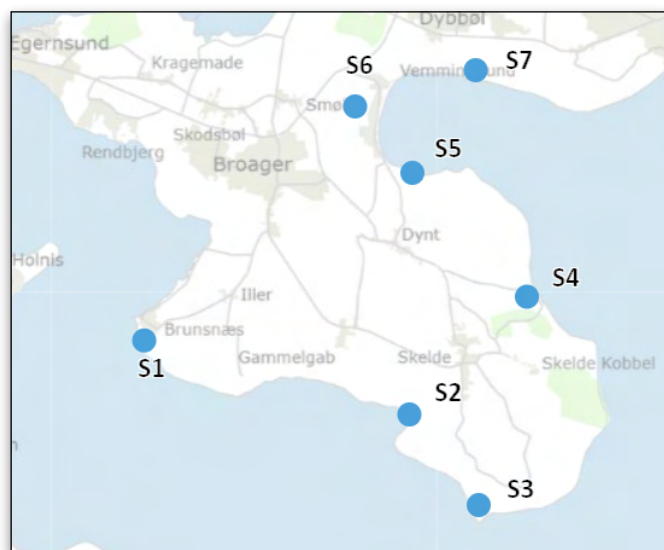

Specificerede områdenavne findes i tabellen på side 24.

Område Als

Område Haderslev

Område Broagerland

Dynt Strandmose. Foto Gert Fahlberg

Broagerland

Her er der en række fine og mest små engområder beliggende rundt langs kysten med bl.a. en interessant flora og forekomst af strandtudse. Mosen bag Vemmingbund Sommerhuse er dog et mere ferskt område, som kun er optalt to gange i 2023, og der er således forbehold for grundigheden her. Der er kun fundet meget få vadefugle på Broagerland.

Kun Dynt Strandmose, som uden tvivl er den vigtigste lokalitet i dette område, samt mosen ved Vemmingbund, kunne opvise flere ynglende vadefuglearter med op til flere par af par af vibe, strandskade, stor præstekrave og rødben. Mosen ved Vemmingbund var ikke tidligere kendt som en væsentlig ynglelokalitet for vadefugle, men

tilsyneladende betød en høj vandstand i 2023, at området blev attraktivt for disse i netop dette år. Området blev ikke dækket i 2022.

Ved Kragesand er der fundet et enkelt par præstekraver som eneste vadefugle. Observatøren her vurderer, at den meget færdsel på Gendarmstien reducerer muligheder for f.eks. vibe og strandskade. Engene ved Vigsmosen, Spar Es og Brunsnæs har ikke har meget at byde på ift. engfugle. Engpiberen kunne dog findes med 1-3 par ved de fleste lokaliteter. Alle lokaliteter blev afgræsset, hvilket er vigtigt for forekomsten af de arter, som foretrækker den korte vegetation, f.eks. vibe og strandskade.

Kragesand. Foto Poul Junk

Havnbjerg strand. Foto Hans Erik Jensen

Als

Øen huser en lang række, mest små, kyst-lokaliteter med strandeng og dermed muligheder for ynglende strandengsfugle. For at

skabe bedre overblik har vi valgt at dele Als op i fire områder: 1) nordkysten, 2) vestkysten, 3) øst- og sydkysten og 4) halvøen Kegnæs.

Nordkysten

På nordkysten finder man en række mindre lokaliteter med strandenge og til dels bagvedliggende strandsumpe: Farresdam med Stegshoved, Lønsømade, Hellesømade, Bjørnkær, Hopsø Made og Tontoft Nakke.

På næsten alle lokaliteter findes ynglende stor præstekrave, engpiber, rørspurv og rørsanger. Farresdam/Stegshoved, som gennem mange år har været kendt som en fin strandengslokalitet, skiller sig ud ved endvidere have ynglende strandskade og rødben, samt ynglende knopsvane, grågåse og gravand.

Også ved Hopsø Made og Tontoft Nakke blev der gjort fine observationer. Ved Hopsø Made med ynglende vibe, rødben, lille præstekrave og skægmejse og ved Tontoft Nakke med ynglende vibe, stor præstekrave og strandskade. Af andre interessante iagttagelser kan det nævnes, at der var digesvalekolonier nær Hellesømade og ved Farresdam, og flere steder var der nattergal,

sortstrubet bynkefugl og blåhals tilknyttet området.

Vestkysten

På vestkysten indgår følgende strandengslokaliteter i projektet: Lyngen Strandeng, Hardeshøj, Sandvig, Stevning Nor, Katholm, Sebbelev Nor nord og Sebbelev Nor syd (også kaldet Ny Stavnsbøl).

I dette område gjorde især Sebbelev Nor strandenge sig bemærket ved ynglende strandskade, stor præstekrave, vibe, rødben, gravand, engpiber og rørspurv.

Også på øen Katholm blev der gjort fine yngleiagttagelser med 85-90 par ederfugle, ynglende sølvmåge (ca. 1500 par), svartbag (10-15 par) og strandskade. I 2022 var yngletallene for ederfugl og sølvmåge oprindeligt vurderet lavere (25 til 30 par ederfugle og 500 til 700 par sølvmåger), men en nøje optælling via drone-optagelser i 2023

viste, at yngletallene var højere end vurderet fra landjorden. Vi har derfor i samarbejde med optællerne efterfølgende revideret de oprindelige yngletal for 2022, se tabellen nederfor.

På de øvrige mindre lokaliteter fandtes enkelte par af stor præstekrave, strandskade, engpiber, rørspurv og rørsanger og ved Sandvig endvidere vibe og 2-3 par rødben. I strandsumpene i tilknytning til disse lokaliteter var der fund af grågås, gråand, rørsanger, kærsanger og nattergal.

Katholm. Dronefoto Lars Maltha Rasmussen

Bjørnkjær på Als. Foto Hans Erik Jensen

Øst- og sydkysten

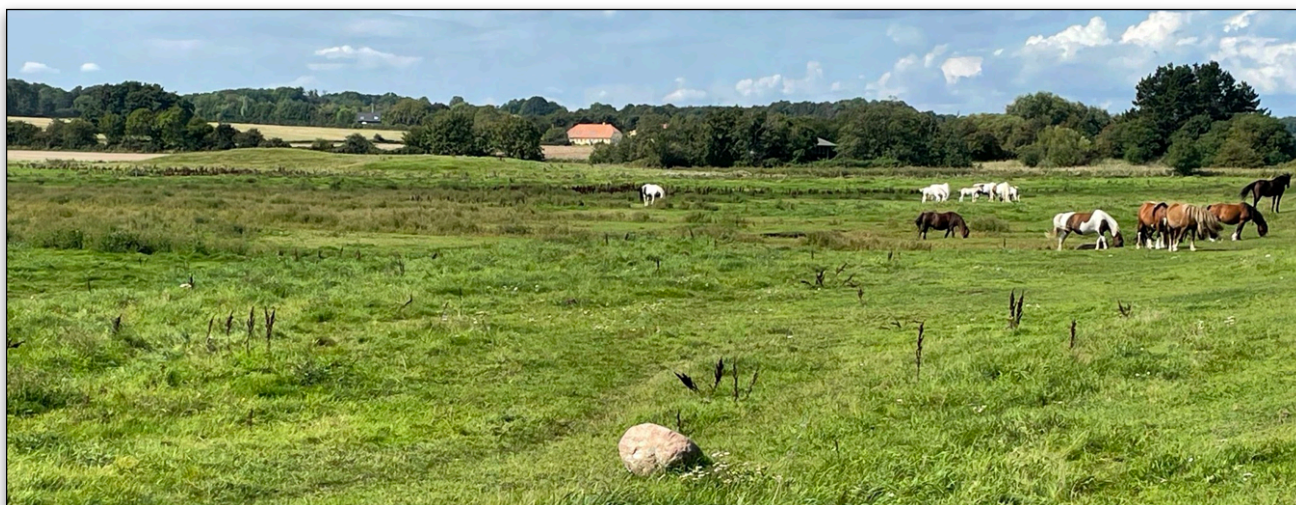
Her indgår fire lokaliteter i projektet: Havnbjerg Strand, Fjordmosen/Bosted Made, Humlemade og Trillen.

Lokaliteterne på disse kyststrækninger husede alle små bestande af stor præstekrave, strandskade, engpiber og rørspurv – i Fjordmosen endvidere to par viber.

Ved Fjordmosen var der også ynglende grågås, bynkefugl og sortstrubet bynkefugl – og i den del af engene, der ligger nærmest Nørreskoven holdt et par traner til i en periode i foråret både i 2022 og 2023. Yngel blev dog ikke påvist. Ved Trillen blev der yderligere fundet ynglende gravand, rørhøg og blåhals.

Fjordmosen på Als. Foto Gert Fahlberg

Humlemade på Als. Foto Kaj Abildgaard

Kegnæs

På halvøen Kegnæs blev der optalt på fire lokaliteter: Hartsø, Hjortholm Sø og Enge, Kegnæs Drej og enge ved Grønmark. Ved Kegnæs Drej blev der ikke fundet ynglende engfugle og ved Grønmark blev der fundet et enkelt par viber. Derimod var der flere engfugle på de to større lokaliteter, Hjortholm og Hartsø. Ved Hjortholm fandtes ynglende

vibe (3 par) samt strandskade og rødben. Ved Hartsø, som generelt vurderes at høre til blandt de bedste engfuglelokaliteter på Als, fandtes vibe (2-3 par), strandskade (1 par), rødben (1-2 par), stor Præstekrave (1-2 par) og engpiber. Det vurderes at yderligere optællinger kunne have afsløret flere ynglepar ved Hartsø.

Trillen på Als. Foto Gert Fahlberg

Kragesand på Broagerland. Foto Poul Junk

Haderslev Næs

Her er Halk Nor og Bankel Nor/Sø de vigtigste lokaliteter, men projektet inddrager også engen ved Haderslev Fjord mellem Starup og Fuglevig samt den meget lille ø i Haderslev Fjord, Djævleø.

Fra den egentlige yngletid for vadefuglene foreligger nogenlunde dækkende data fra Halk Nor for begge år, og en mere spinkel dækning i begge år ved Bankel, især i 2022, hvor der desværre ikke blev registreret hen i maj, hvor klyderne slår sig ned. Halk Nor og Bankel skiller sig sammen med Årø ud ved at være de 3 eneste steder på hele den

sønderjyske østkyst, hvor der regelmæssigt yngler klyde og havterne, dog kun meget få havterner. Ellers huser begge disse to lokaliteter bestande af vibe, stor præstekrave, rødben og strandskade, og det vurderes at der reelt er mange engpibere, men at disse ikke er blevet så godt dækket.

Ved engområdet ved Haderslev Fjord øst for Starup Kirke er der fundet strandskade, vibe, rødben og engpiber – samt ynglende rørhøg. Djævleø huser en lille sølvmågekoloni og der yngler knopsvane.

Årø

Årø Kalv. Foto Helle Boesen

Årø har gennem mange år været et vigtigt kystfugleområde med flere adskilte strandengsområder; nogle af disse dog ikke saltpåvirkede, da de ligger bag diger. Dertil kommer den store Årø Kalv, som er en meget langstrakt halvø på øens østside og omgivet af fladvand. Her har der gennem mange år ynglet større mågekolonier og dertil havterner og klyder, men en efter sigende stor bestand af ræve og mårhunde på øen er nok en væsentlig grund til de efterhånden vigende tal for disse kolonier, som jo ellers var

både meget synlige og støjende, så de tiltrækker sig opmærksomhed. Ja, og nu er måger og terner forsvundet.

For der blev heller ikke i 2022-23 fundet sikkert ynglende måger og terner på Årø Kalv, og det kan næsten ikke være andet end landrovdyr som er grunden hertil. Lige udenfor vores optællingsområde, er der dog konstateret en lille bestand af havterne, som yngler på de såkaldte "Småholme", som er nogle små sten- og sandøer, som ligger nord

for Årø Kalv (oplyst af Morten Bentzon Hansen). Men denne lokalitet hører under Assens Kommune. Til gengæld er der stadig ynglende vadefugle på Årø og Årø Kalv, herunder samlet op til 9 par klyder, 18 par viber, 13 par strandkader og 6 par rødben. Men det er alligevel små tal set i forhold til de store arealer vi her taler om. Også

svømmefugle som knopsvane, grågås, gravand, gråstrubet lappedykker og toppet skallesluger blev fundet på Årø Kalv.

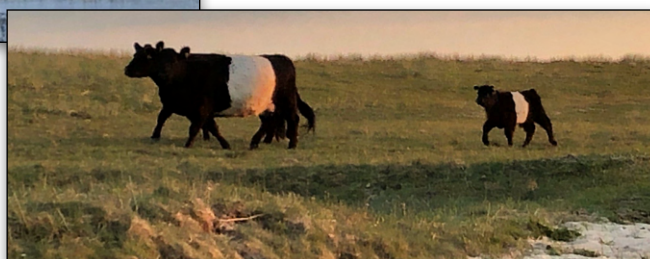
På selve Årø blev der i tilknytning til strandenge syd for havnen fundet en helt lille hættemågekoloni i 2022, men de var forsvundet i 2023..

Udtørret engsø på Årø Kalv. Foto Niels Peter Jensen

*Græssende køer ved Halk Nor
Foto Jørn Vinther Sørensen*

Linderum

Øen er privatejet og vanskelig tilgængelig, da man skal sejle til øen for at se på fuglene. Tilmed har Linderum status af vildtreservat, hvor der er adgangsforbud i yngletiden. De eneste data der foreligger fra øen i denne undersøgelse, er et enkelt besøg, hvor Miljøstyrelsen var på øen i yngletiden 2023.

Her blev næsten kun registreret sikkert ynglende sølvmåger og svartbag. Vi kunne ønske os mere dækkende data fra flere besøg, men det har ikke været muligt. Det er dog muligt, at der kan yngle ederfugl og toppet skallesluger m.fl. på øen..

Barsø

Der er tale om landskabeligt set meget smuk ø med bakker og dale, og masser af artsrige levende hegn - fyldt med småfugle. Der er små pletter af strandeng ved havnen samt større arealer på syd- og nordkysten. Men det meste er tørre strandoverdrev bevokset med spredte buske. I denne undersøgelse er øen kun

besøgt én gang, i slutningen af maj 2023. Trods et optimalt tidspunkt og godt vejr blev der kun fundet ganske få vadefugle, og end ikke en engpiber blev set. Dette kombineret med erfaringer fra tidligere år bekræfter, at øen ikke spiller nogen rolle som ynglested for eng- og kystfugle..

Kalvø i Genner Bugt

Denne lokalitet ligger isoleret ift. de øvrige. Der er lidt strandeng ved kysten,

men der er ikke set ynglende vadefugle. Derimod knopsvane og grågås..

Halk Nor - før stormen i oktober 2023
Fotos Jørn Vinther Sørensen

Halk Nor - efter stormen i oktober 2023

Gennemgang af ynglende kyst- og engfuglearter

Vi vil her omtale alle de arter, som er fundet ved undersøgelsen. Dog med mest fokus på de primære kyst- og strandengsarter som er klyde, strandskade, vibe, stor præstekrave, rødben, ederfugl, toppet skallesluger, engpiber og gul vipstjert samt måger og

terner. Disse arter har vi fra projektets start opfattet som de vigtigste, som optællernes fokus skulle rettes i mod. For de fleste af den anden gruppe, de sekundære arter, er dækningen mere sporadisk, og resultaterne derfor mindre præcise.

Gruppe 1: de primære arter

Klyde

Klyden er i Østsønderjylland kun kendt som regelmæssig ynglefugl ved Hindemade-søen vest for Haderslev, samt ved kystlokaliteterne Årø, Halk Nor og Bankel Sø. Det tyder på at arten kan skifte noget rundt mellem disse lokaliteter. Ved denne undersøgelse blev den fundet ved Årø og Halk Nor i begge år, og ved Bankel tilsyneladende kun i 2023, men da der ikke blev registreret ved Bankel i anden halvdel af maj og i juni 2022, kan arten være undgået registrering her. Vi vurderer dog, at dækningen for denne art er god.

På selve Årø blev klyden i begge undersøgelsesår fundet ynglende ved strandengsområdet Korsø syd for Årø Havn. I 2022 med 1-2 par og med 2-4 par i 2023.

På Årø Kalv blev arten ikke set i 2022, mens der i 2023 blev optalt 4-5 par.

Ved Halk Nor var arten til stede i begge år med op til 3-4 par. Ved Bankel blev der i maj 2023 set 10 rugende klyder, men så vidt vides ingen i 2022. Det er ret flot med 10 par klyder her, men desværre betød den lange, tørre periode i maj-juni 2023, at selve ynglestedet tørrede ud og fuglene forsvandt uden ynglesucces.

Samlet set var der fra 2022 til 2023 tale om en markant fremgang fra 4-5 til 19-21 par. Dette skal dog også ses i lyset af, at klyden er kendt for at kunne svinge en del i bestand for at flytte fra sted til sted.

Klyde. Foto Aage Matthiesen

Der foreligger desværre ikke data om fuglens ynglesucces de øvrige steder. På nogle lokaliteter kan man ellers ofte se de ret synlige gråhvide unger løbe rundt på afstand, hvilket f.eks. ses ved Hindemade, hvor de voksne fugle er vant til mennesker. Andre steder er de mere sky, og får ungerne til at gemme sig, mens de flyver rundt og spiller syge eller skælder ud. Så selv om man ikke ser ungerne, kan man regne ud at de må være der.

Vi har her nævnt udtørring som en grund til manglende ynglesucces, men ellers vurderes prædation generelt som den væsentligste faktor. For de jordrugende fugle med unger, som straks efter klækningen kan gå, som ande- og vadefugle, gælder det for

forældrene om at komme godt frem til klækning. Herefter har unger større chance for at klare sig. Det gælder også for klyden, som er meget hidsig af natur, og passer godt på ungerne.

Strandskade

Det er den eneste vadefugleart, som er tilpasningsdygtig på den måde, at den kan tage nye ynglesteder i brug som bygninger, hvorved den kan yngle i fred for i hvert fald landrovdyr. Men i denne undersøgelse har vi søgt efter den på de traditionelle ynglesteder som kystlokaliteter og strandenge, hvor det menes at ynglesucces er ret lav, ofte endda ganske lav.

På Broagerland er arten kun fundet ved Dynt Strandmose, og der er også ret langt mellem ynglestederne på Als med samlet kun 12-14 par i 2023. Der er i denne undersøgelse fundet i alt 30-42 par for hele Østkysten i 2022 og 38-48 par i 2023. Der er dog ikke noget som tyder på en reel fremgang, blot er der optalt flere lokaliteter i 2023.

Vi vurderer, at den reelle bestand kan ligge på 50 - 55 par.

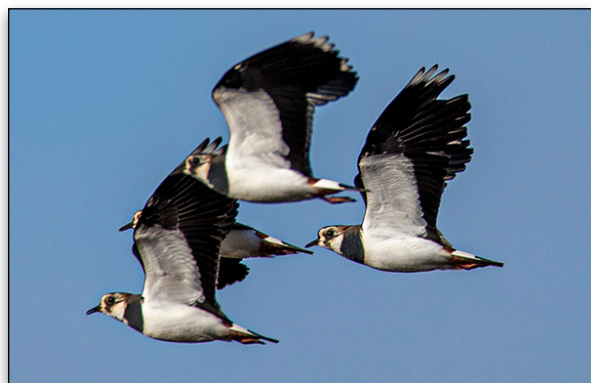

Strandskade. Arkivbillede

Det skal endvidere nævnes, at arten også kan findes på kyststrækninger udenfor de undersøgte strandenge.

Vibe

Det er skuffende, at vi kun har kunnet finde ca. 35 par viber på hele den sønderjyske østkyst i 2022, og ca. 10 par mere i 2023, hvilket beror på flere optalte lokaliteter.

Vibe. Foto Aage Matthiesen

Det står især dårligt til på Als og Broagerland, hvor viben der kun er fundet to steder på Broagerland, mens der på hele Als kun er fundet 11-13 par i 2022 og 15-17 i 2023.

Det er desværre ikke noget nyt, da en undersøgelse af kystlokaliteter på Als nord for en linje Sandvig-Havnbjerg Strand i 2014 kun fandt ét par viber. I denne nye undersøgelse er der trods alt fundet 5-6 par i samme område. Noget flere viber finder vi på de store strandenge som Halk Nor, Bankel og Årø.

Der er samlet registreret 32-37 par i 2022 og 43-49 i 2023, men ligesom ved strandskaden skyldes de højere tal at flere lokaliteter er

optalt i 2023. Det vurderes at den samlede bestand reelle kan ligge på 50-55 par.

Stor præstekrave

Vi synes at denne art har overrasket positivt, idet den faktisk er fundet rigtig mange steder på Als og ved Haderslev Næs med Årø. De fleste steder dog kun med et enkelt par. Hvert enkelt par kræver ofte et territorium på flere hundrede meter strand, så alene det begrænser det mulige antal par på især de små alsiske lokaliteter. Vi bør glæde os over, at den store præstekrave trods alt stadig er til

stede på mange af vore strande. Der er registreret i alt 15-21 par i 2022, og det ser ud til at være tale om en reel fremgang til 23-28 par i 2023.

Vi vurderer at den reelle bestand kan ligge på ca. 30 par på de undersøgte lokaliteter. Dertil kan der være ukendte forekomster på ikke-undersøgte kyststrækninger.

Rødben

Der er begge år registreret en samlet bestand ved Østkysten på 18-26 par. Dette er ikke meget for en af de ellers udbredte vadefuglearter. Rødbenene er fordelt med to steder på Broagerland, få steder på Als, og på alle de undersøgte lokaliteter på Haderslev Næs og Årø, men der er næsten overalt tale om meget få par. Især påfaldende få på de store strandenge som Halk Nor, Bankel og Årø.

Vi tror dog, at en del steder kan være overset, da arten kan holde meget lav profil i rugetiden, og den kan dermed undgå opmærksomhed til vi kommer lidt ind i juni. Hvis de har held til at få unger klækket, er de meget aktive med varsling i ungetiden, mens de forsvinder, hvis æggene bliver taget af et rovdyr. Vi vurderer således, at den reelle samlede bestand i området må ligge på op mod 35 par.

Engpiber

Denne art er ikke som vadefuglene afhængig af afgræssede enge, men trives ret fint i højt græs. Men det ser alligevel ud til, at den godt kan lide en kombination af afgræssede enge med kort vegetation, hvor den kan løbe omkring og fange insekter, og områder med langt græs, hvor den kan skjule reden. Vi finder det glædeligt, at den stadig findes på

de fleste små strandenge med typisk 1-3 par. Der er registreret i alt 43-63 par, en lidt stor margin, synes vi. Men vi vurderer, at arten er overset eller undervurderet på især de store strandenge på Kegsnæs og Haderslev Næs. Derfor vurderer vi, at den samlede bestand kan ligge på 80-100 par.

Gul vipstjert

Samtidig med at den gule vipstjert er særdeles udbredt i Vestsønderjylland, dog især i marsken (men ikke på Rømø), har den bredt sig ind i landet, og yngler nu mange steder i agerlandet og på enge i det sønderjyske midtland, også så østligt som i Frøslev Mose. På den baggrund synes det underligt, at arten næsten ikke er fundet ynglende på Østkystens strandenge. Et enkelt

par ved Hartsø er alt der er set på Als, mens der er fundet op til 4-5 par på Broagerland. Slet ingen er set på Årø eller Haderslev Næs. Under projektet "Atlas 3" (2014-17) blev arten eksempelvis fundet i 9 kvadrater på Als og Broagerland. Det er her og nu uklart om arten blot er rykket over i de dyrkede marker på Als, om den er nede i en periodisk bølgedal, eller om den er på vej væk.

Ederfugl

Der er ved denne undersøgelse kun fundet ynglende ederfugl på øen Katholm i Augustenborg Fjord. Til gengæld med ganske pæne tal. I vores foreløbige statusrapport for 2022 blev bestanden angivet til 25-30 par, men det viste sig siden, at en optæller fra Zoologisk Museum, som havde været i land på øen, havde fundet 50 rugende hunner. I 2023 steg bestanden endog til 85-90 par. Der er flere iagttagelser af at hunner med små unger, som for at undgå faren for at blive taget af de store måger, søger ind i de små røromkransede og mere beskyttede bugter på vestkysten af Als, som f.eks. ved Ketting Nor og Sebbelev Nor.

Tidligere ynglede ederfugl i ret store tal ved Årø. Måske ikke på selve Årø, men på de nærliggende ubeboede småøer Linderum, Bastholm og Småholmene (de to sidste hører under Assens Kommune). Det vides dog, at arten stadig yngler med få par på Bastholm og Småholmene. Ved Miljøstyrelsens besøg

på Linderum i 2023 blev det set ederfugle, men det var ikke sikre tegn på yngel, og vore optællere har heller ikke set hunner med unger omkring Årø. Hunner med unger kan dog være svømmet længere væk.

Ederfugl. Foto Aage Matthiesen

Men en gang kunne man se mange flere af hunner med ællinger svømme rundt på de store fladvandsområder ved Årø, især nord for Årø. Men foreløbigt har vi kun altså kun ét sted med sikkert ynglende ederfugle i hele Sønderjylland, nemlig Katholm, da den heller ikke længere yngler regelmæssigt i den sønderjyske del af Vadehavet, som f.eks. på Rømø.

Toppet skallesluger

Denne art ser ud til at være på vej ud af den sønderjyske fuglefauna som ynglende. Årsagen er antagelig klimatisk, da den, ligesom andre arter i tilbagegang i

Sønderjylland, har sin hovedudbredelse nord og nordøst for Danmark. For 10-20 år siden ynglede den i pæne tal ved f.eks. Okseøerne i Flensborg Fjord samt omkring Als. I denne

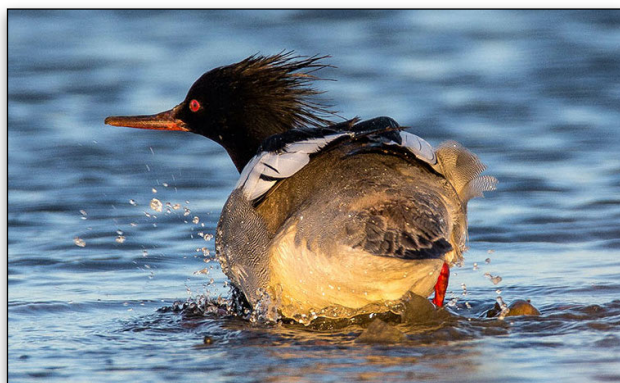
undersøgelse er den kun fundet ynglende ved Årø, hvor der er registreret 1-3 par, og en hun er set med ællinger både i 2022 og 2023.

Måske yngler arten ubemærket på Linderum. Udenfor undersøgelsesområdet er der dog set to kuld ved udmundingen af Haderslev Fjord.

Det ser ud til at de toppede skalleslugere, ligesom f.eks. stenpikker, forsvinder fra landsdelen – og det sker ganske upåagtet.

Måger generelt

Der er kun fundet ynglende måger på Katholm, Linderum, Årø og på den lille Djævlø i Haderslev Fjord. Samlet meget lidt i forhold til tidligere tider, hvor Årø husede mange måger, og stormmåger yngede spredt på strandene. Stormmågen er dog i dag at finde ynglende på tage i havne, byer og industriområder. Sølvmågen er samlet gået frem, og yngler stadig ved de ubeboede

Toppet Skallesluger. Foto Aage Matthiesen

Da arten yngler sent, kan nogle være overset, så vi vurderer lidt forsigtigt, at der kan være 3-6 par i disse år.

ør på Østkysten og dertil også på tage i havne og havnebyer. Stormmågen er derimod nu helt forsvundet fra strandene og småør. Næsten samme situation gælder for hættemågen, men hvor man dog i Haderslev Dam finder vi én af landets største hættemågekolonier. Omvendt er svartbag og sildemåge nu fundet som ynglefugle på de kun 3 ubeboede øer vi har.

Hættemåge

I 2022 blev der fundet en lille koloni på 18 par ved Korsø på Årø, men ikke i 2023. Det er

eneste fund i undersøgelsen.

Sølvmåge.

I statusrapporten for 2022 angav vi ynglende sølvmåger på Katholm med ca. 500-700 par. Disse blev talt fra strand og fra båd, men en droneoptælling foretaget i 2023 kom frem til ca. 1550 par, godt og vel en fordobling. Optællerne mener nu, at bestanden må have været kraftigt undervurderet i 2022, og kommer frem til en vurdering af, at bestanden også i 2022 må have ligget på dette niveau. I 2022 kom der mindst 500 unger på vingerne,

mens yngleprocessen i 2023 brød helt sammen, så der ikke er set en eneste flyvefærdig unge på Katholm. Årsagen eller årsagerne er ukendte. Fødemangel kan spille ind, men næppe i det omfang, da der er set mange unger i andre sønderjyske kolonier i 2023.

På Djævløen i Haderslev Ford er der begge år set 10-15 par, og fra 2022 berettes om at

havørne tog en del unger. På Linderum, som kun blev optalt i 2023, er der registreret 94

ynglepar. Der er ikke oplysninger om ynglesucces her.

Sildemåge

Der er fundet 1-2 par på Katholm og et muligt

par på Djævløen.

Svartbag

Der er fundet op til 10-15 par ynglende svartbag på Katholm, og 4 par på Linderum. Denne art er så vidt vides endnu ikke fundet

ynglende på bygninger i havne og industriområder. Der foreligger ikke oplysninger om ynglesucces.

Terner

Max. 3 par havterner ved Halk Nor, og et enkelt par ved Bankel, er alt der er fundet af ynglende terner på hele Østkysten. Der foreligger ikke oplysninger om ynglesucces. Det skal dog nævnes, at der blev set to par splitterterner, som parrede sig ved Halk Nor i 2023, men de forsvandt åbenbart hurtigt igen.

ynglekolonier ved både Linderum, Halk Nor, Bankel og Årø - samt flere steder ved Als.

Der ses dog, som nævnt i lokalitetsbeskrivelserne ovenfor, også ynglende havterner omkring Årø, men de har deres reder på Småholmene, som sammen med Bastholm ligger lige udenfor vores undersøgelsesområde. Derfor tæller de ikke med her.

I den anden atlaskortlægning af danske ynglefugle i perioden 1993-96 (populært kaldet "Atlas 2") var der stadig både hav- og fjordterne registeret som ynglende på Als, ved Kegnæs Drej og Farresdam/Stegshoved, men ikke siden. Dværgterner yngede i 1970'erne ved 7 lokaliteter ved Østkysten. Under Atlas 2 blev den endnu fundet ynglende ved Bankel, men ikke siden.

Dette er særdeles sløjt i forhold til tidligere tider, hvor der traditionelt har været

Det skal som en sidebemærkning nævnes, at der årligt yngler fjordterner i Haderslev Dam og ved Hindemade-søen. Disse terner søger også føde ude i Haderslev Fjord.

Gruppe 2: de sekundære arter

Nedenstående arter er nogle, som ikke nødvendigvis skulle optælles, og kan ikke karakteriseres som egentlige eng- og kystfugle. Men de er taget med for

fuldstændighedens skyld. For de fleste småfugle foreligger ikke totale tællinger, og vi angiver derfor kun nogle steder talværdier for registreringerne.

Lappedykkere

På de strandenge, hvor der er tilstødende ferske søer, kan der nogle steder findes ynglende lille og gråstrubet lappedykker. I

denne undersøgelse er der kun fundet ynglende gråstrubet lappedykker ved Trillen og på Årø.

Knopsvane

Der er kun registreret meget få ynglende knopsvaner ved undersøgelsen, som enten er set rugende eller med unger. To par ved Broagerland, to på Als, et par ved Kalvø, 4-5

på Årø og 1-2 i Haderslev Fjord er alt. Arten er jo kendt for at kunne flytte ret langt, når de har fået unger. Disse resultater tyder dog på, at den er fåtalligt ynglende ved kysterne.

Grågås

Der er fundet ynglende grågås på to lokaliteter på Broagerland, fem på Als, ved Kalvø og på Årø. Tilsammen er der registreret ca. 20-25 par, hvilket ikke er mange, når man tænker på hvor talrig arten generelt er i landsdelen. Det kan hænge sammen med at vore strandenge ikke tilbyder så mange

rævesikre redesteder. Vi vurderer dog, at arten er undervurderet ved undersøgelsen, da fuglene ved forstyrrelse ofte hurtigt gemmer sig i rørskovene, foruden at arten er kendt for at kunne flytte ret langt med deres familier.

Gravand

Denne art er jo nem at kende og let at se, mens det kan være svært at vurdere, om det er ynglefugle, man står overfor eller ej. De fleste af de mange fugle vi ser ved Østkysten om foråret yngler næppe. Desuden kan de som knopsvaner flytte meget langt med

ællingerne fra redested til opvækststed. Der er samlet registreret 13-16 par i 2022 og 17-21 par i 2023. Vi tør ikke vurdere den samlede reelle bestand langs Østkysten, men en må ligge en del højere end disse tal antyder.

Gråand

Arten er registreret som ynglefugl på kun 8 lokaliteter med tilsammen 15-20 par, hvilket

må betyde at den er overset, eller ikke i fokus.

Knarand

Der er registreret et enkelt par på Årø Kalv. Selvom knaranden er meget talrig udenfor yngletiden i Østsønderjylland, er den meget

sjælden som ynglefugl mod øst, mens den er talrig i marsken.

Vandhøns

På de kystlokaliteter, hvor der tilknyttet ferske småsøer med noget rørskov, er der nogle steder ynglende blishøns, rørhøns og vand-

rikser. Men disse er ikke optalt systematisk og med samme fokus som de primære arter, så der kan ikke gives noget bud på antal.

Lille præstekrave

Normalt anses denne art ikke som en kystfugl, men den kan optræde på periodiske vegetationsfattige steder. I 2023 blev det set

et par ved en større mudderflade på engen ved Vemmingbund.

Dobbeltbekkasin

Tidligere var dobbeltbekkasinen meget mere udbredt som ynglefugl end i dag. I Atlas 2 i 1990'erne blev arten registreret i hele 14 kvadrater langs Østkysten, dvs. i tilknytning til vores lokaliteter i denne undersøgelse. I Atlas 3 i perioden 2014-17 blev den blot fundet i 3 kvadrater, og nu er den status helt i bund.

Kun ved Bankel er der fundet et enkelt par i både 2022 og 2023. Vi antager at tilbagegangen har baggrund i klimatiske årsager, så arten trækker sig længere mod nord, hvor den måske får bedre forhold med et mildere klima.

Rørhøg

Rørhøgen er eneste registrerede art indenfor rovfuglene, og er fundet ynglende med Trillen, Hopsømade, Hellesø, Årø, Barsø og Haderslev Fjord. Generelt er den noget ustabil på de små kystlokaliteter med rørskov, og gennem årene er den da også med mellemrum fundet ynglende ved Vigsmosen og Vemmingbund på Broagerland samt ved Hartsø og Bosted Made på Als.

Rørhøg. Foto Aage Matthiesen

Blåhals

Denne art har som bekendt bredt sig meget fra Vestsønderjylland, og yngler nu også en del steder ved moser og enge langs Østkysten. I denne undersøgelse er den kun registeret ved Vigsmosen på

Broagerland og ved Trillen på Als, men den er svært at registrere efter april, så vi vurderer at den er overset, og reelt forekommer flere steder.

Sortstrubet bynkefugl

Også denne art har bredt sig fra Vest- og Midtsønderjylland, og er nu ynglende flere steder langs de alsiske kyster. Men den er meget mere synlig, og dermed lettere at registrere, end blåhals.

I denne undersøgelse er den registreret som ynglende ved Fjordmosen og Tontoft Nakke på Als.

Sortstrubet Bynkefugl. Foto Aage Matthiesen

Skægmejse

Arten er jo ikke en decideret kyst- og engfugl, men kan findes ved kystnære rørskove, hvilket i denne undersøgelse kun er sket ved Hopsø-

made. I tidligere år er den bl.a. fundet ynglende ved Bosted Made på Als, og ses også ved andre rørskove på Als og Sundeved.

Rørsanger

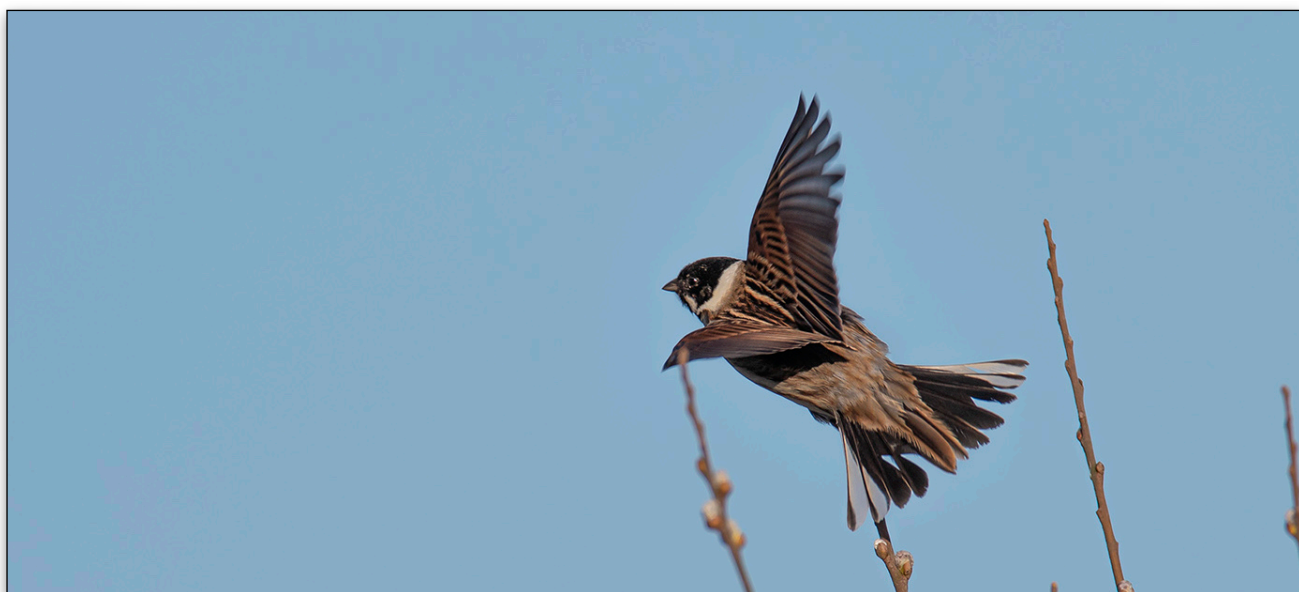
Rørsangeren er fundet rigtigt mange steder, da den blot kræver en lille rørbræmme i tilknytning til vore strandenge for at kunne

finde sig til rette. Det er dog ikke muligt at vurdere bestanden.

Rørspurv

Dette er nok den mest udbredte art i denne undersøgelse, som findes på stort set alle undersøgte lokaliteter. Vi kan dog ikke

bedømme den samlede bestand, men den ligger nok et sted op mod de 100 par eller flere.

Rørspurv. Foto Aage Matthiesen

Tabel 1 - Data samtlige lokaliteter 2022-23.

Nr.	Lokalitets-navn	Beskrivelse	Max. antal ynglepar 2022	Max antal ynglepar 2023
S1	Brunsnæs	Ret tør strandeng og strandvolde med fugtige pletter, et par vandhuller og lidt krat	Engpiber 1-2	Engpiber 1-2
S2	Skelde Vig/ Vigsmosen	Strandeng på få ha eng ud mod kysten. Bagved rørskov, som ikke er undersøgt	Engpiber 2-3, gul vipstjert 1, rørsanger 1, rørspurv 2-3	Engpiber 1, blåhals 1, rørsanger, rørspurv
S3	Kragesand	Strandeng nord og øst for sydspidsen af Broagerland, tørre strandvolde med få våde partier	St. præstekrave 0-1, engpiber 2-3, rørspurv 1	St. præstekrave 1, engpiber 2, rørspurv
S4	Spar Es	Ret kort strandparti med ferske enge inde bagved	St. præstekrave 0-1, rørspurv 2	Intet set!
S5	Dynt Strandmose	Ret tør strandeng og strandvolde med en del småsøer, som kan tørre ud hen på sommeren. En stribe rørskov ved overgange til højere moræneland.	Strandskade 1-2, vibe 1, st. præstekrave 1-2, rødben 1, engpiber 3, rørspurv 2	Knopsvane 1, grågås 2, gravand 1, strandskade 2, vibe 2, st. præstekrave 2, rødben 2, rørhøg 1, engpiber 2, rørspurv
S6	Vemmingbund Mose	Ferske enge, overdrev og rørskov bag sommerhusområde, botanisk værdifuld lokalitet.	Ikke optalt i 2022.	Gråand 2-4, vibe 4, rødben 2, lille præstekrave 1, rørhøne 1, gul vipstjert 3-4, engpiber 3-4, rørspurv
S7	Viemosen	Kystnær sø, som sjældent udtørre samt med lidt eng.	Knopsvane 1, grågås 2, gråand 1-2, blishøne 1-2 rørhøne 1, strandskade 0-1	Knopsvane 1, grågås 3, gravand 1, blishøne 3, strandskade 1, gul vipstjert 1
A1	Trillen	Sø (Vælddam) og lidt eng samt udbredt rørskov bag strandvold og oddedannelser.	Gravand 2, rørhøg 1, strandskade 1, st. præstekrave 1, engpiber 1, rørsanger 5, sivsanger 1, rørspurv 5-10	Gråstrubet lappedykker 1, gravand 1, blishøne 2, strandskade 1, stor præstekrave 1, blåhals 1, rørsanger 3, engpiber 1, rørspurv 5-10.
A2	Kegnæs Drej	Lille strandengsareal samt lang strandbred	Ikke optalt i 2022	Ingen ynglefugle

ENGFLUGLEPROJEKTET

A3	Hjortholm Sø og Enge	Delvist afvandet sø bag diger med eng	Ikke optalt i 2022	Vibe 3, grågå 2, strandskade 1, rødben 1, rørspurv.
A4	Enge v. Grønmark	Strandenge, strandvolde med småsøer og rørskov	Ikke optalt i 2022	Vibe 1, knopsvane 1.
A5	Hartsø	Delvist afvandet sø med eng og stor rørskov, området afvandes om foråret ved udpumpning gennem sluse	Ikke optalt i 2022	Vibe 2-3, grågå 2. strandskade 1, rødben 2, stor præstekrave 0-2, gul vipstjert 1, engpiber, rørspurv.
A6	Humlemade	Ret tør strandeng, men der står vand på en del af engen om foråret	Gravand 1, strandskade 1-2, st. præstekrave 1, rørspurv 1	Stor præstekrave 1, gravand 1.
A7	Fjordmosen og Bosted Made	Strandvolde med eng og rørskov samt levende hegn	Grågå, 2, gråand 4, vibe 2, st. præstekrave 1, engpiber 2, rørspurv 3, bynkefugl, sortstrubet bynkefugl	Grågå 1, gråand 3, trane 0-1, vibe 1, sortstrubet bynkefugl 2, engpiber 3, rørspurv 2.
A8	Havnbjerg Strand	Strand mod Lillebælt med ferske enge inde bagved	Stor præstekrave 1, engpiber 1.	Stor præstekrave 0, rørsanger 1.
A9	Tontoft Nakke	Strandvold samt enge med pletter af rørskov	Strandskade 1, vibe 3, stor præstekrave 1, engpiber 1-2	Strandskade 1 vibe 2, grågå 4, rørsanger 1, engpiber 1, sortstrubet bynkefugl 1, rørspurv 3.
A10	Hopsømade	Strandeng mod kysten og rørskov inde bagved	Strandskade 1-2, vibe 1, rødben 2, engpiber 1-2.	Vibe 1, stor præstekrave 2, engpiber 1, grågå 2, gråand 1, skægmejse, rørhøg 1.
A11	Bjørnkær strand og enge	Lang åben strandbred samt enge med småsøer og rørskov inde bagved	Strandskade 1, vibe 1, stor præstekrave 1.	Strandskade 1 stor præstekrave 2, engpiber 1, rørsanger 2, rørspurv 2.
A12	Hellesø	Lille strandeng mod kysten samt rørskov og ellekrat inde bagved	Stor præstekrave 1, engpiber 1-2.	Stor præstekrave 1, engpiber 2, rørhøg 0-1, rørspurv 3.
A13	Lønsømade	Strandeng med småsøer og lidt rørskov	Stor præstekrave 1, engpiber 1-2.	Stor præstekrave 1, engpiber 2, rørspurv 1.

ENGFUGLEPROJEKTET

A14	Farresdam og Stegshoved	Saltvandslagune bag dige samt klint med overdrev og lidt strandeng	Strandskade 1, stor præstekrave 1, rødben 1, engpiber 1-2.	Strandskade 2, engpiber 1, gravand 1.
A15	Lyngen Strandeng	Strandvolde og eng	Gråand 1-2, strandskade 1, st. præstekrave 1-2, engpiber 3-4	Strandskade 1, stor præstekrave 1, rødben 0-1, engpiber 3-4, gråand 0-1.
A16	Hardeshøj	Ret tør strandeng med lidt rørskov og levende hegn	Strandskade 1, engpiber 1-2, rørsanger 1, rørspurv 1	Strandskade 0-1, engpiber 1-2, rørspurv 0-1.
A17	Sandvig	Lidt større strandeng med rørskov og småsøer	Gravand 0-1, strandskade 1-2, vibe 1, rødben 2-3, engpiber 3, rørsanger 1, rørspurv 1	Strandskade 0-1, stor præstekrave 1, vibe 1-3, rødben 1-2, engpiber 3-4, gravand 0-1, rørspurv 1-2.
A18	Stevning Nor	Smalt nor med enge og rørskov	Rørhøg 0-1, rørsanger 1, rørspurv 3	0
A19	Katholm	Ubeboet ø med strandvegetation	Grågås 4-6, gravand 2-3, gråand 1, ederfugl 50, strandskade 3-4, sølvmåge 1500, svartbag 5-7	Strandskade 2-3, knopsvane 0-1, grågås 5-10, gravand 2-3, gråand 1, ederfugl 85-90, toppet skallesluger 0-2, sildemåge 1-2, sølvmåge 1500-1550, svartbag 10-15.
A20	Sebbelev Nor nord	Strandenge med både våde og højereliggende tørre enge med småsøer, hegn og saltvandsvige.	Knopsvane 1, gravand 1, gråand 1, strandskade 2, Vibe 4-5, st. præstekrave 1, rødben 2-3, engpiber 1-2, rørspurv 1	Strandskade 2-3, stor præstekrave 0-1, vibe 4-5, rødben 1-2, grågås 0-2, gravand 0-1.
A21	Sebbelev Nor syd	Mindre strandeng med strandsø bag strandvold ud mod fjorden.	Strandskade 1, rødben 1-2, engpiber 3-4, rørsanger 1-2	Strandskade 1, stor præstekrave 1, rødben 1-2, engpiber 2-3, rørspurv 1-2.
H1	Enge ved Kalvø	Enge og rørskov ved landfast ø i bunden af Genner Bugt	Knopsvane 1, gravand 1, grågås 3-7, toppet skallesluger 0-2, rørsanger 5-10, rørspurv 1-2	Knopsvane 1, grågås 4-6, rørsanger 4, rørspurv 2

ENGFLUGLEPROJEKTET

H2	Halk Nor	Stor saltvandslagune med strandvolde og strandeng med småsøer/ vandsamlinger	Gravand 1, strandskade 2, vibe 1, st. præstekrave 1, klyde 4, rødben 3-5, havterne 2, engpiber 1	Gravand 2, klyde 3, strandskade 6, vibe 2, st. præstekrave 3-5, rødben 1-2, havterne 3, engpiber 3-6
H3	Bankel Sø/Nor	Meget stor brakvandslagune med overvejende ret tørre strandenge mod kysten	Strandskade 3, vibe 6, st. præstekrave 1, dobbeltbekkasin 1, rødben 1, engpiber 3	Klyde 10, strandskade 3, vibe 6, stor præstekrave 1, dobbeltbekkasin 1, rødben 2, havterne 1, gravand 2-3, gråand 3, engpiber, rørsurv
H4, H6, H7	Årø	Omfatter saltpåvirkede strandenge og lagunesøer syd for havnen samt ferske enge, lave marker og rørskov bag diger på den nordlige del af øen.	Gråstrubet lappedykker 2-4, knopsvane 3, grågås 2-3, gravand 2-3, gråand 2-4, strandskade 4-8, vibe 8-10, st. præstekrave 0-2, klyde 1-2, rødben 2-4, hættemåge 18, rørhøg 1, engpiber 6-10, rørsanger 1, rørsurv 4-6	Knopsvane 1, gravand 2, rørhøg 1, rørhøne 2-5, klyde 2-4, strandskade 4-8, vibe 6-10, stor præstekrave 2-4, rødben 2, engpiber 7-14, rørsanger 2, rørsurv 6
H5	Årø Kalv	Stor lav halvø øst for selve Årø med fligede strandvolde, små strandsøer m.m..	Knopsvane 2, grågås 1-2, gravand 3-4, toppet skallesluger 1-2, strandskade 3-5, vibe 4-8, st. præstekrave 3-4, rødben 2-4, engpiber 3-8, rørsurv 2-6	Knopsvane 1, gravand 3, toppet skallesluger 1-3, knarand 1, klyde 4-5, strandskade 2-5, vibe 5, stor. præstekrave 2, rødben 2-4, engpiber 6-10, rørsurv 2
H8	Enge ved Haderslev Fjord	Strandenge og rørskov mellem Starup Kirke og Fuglevig	Strandskade 2, vibe 2, rødben 1, rørhøg 1, engpiber 1	Strandskade 2, vibe 2, rødben 2, engpiber 1
H9	Djævlø, Haderslev Fjord	Meget lille ø i Haderslev Fjord, meget tæt på sejllørenden	Knopsvane 1, sølvmåge 10-15	Knopsvane 2, sølvmåge 15, sildemåge 0-1
H10	Linderum	Ubeboet ø i Lillebælt ud for Haderslev Fjord	Ikke optalt i 2022	Strandskade 3, vibe 1-2, sølvmåge 94, svartbag 4
H11	Barsø	Høj, bakket ø med mest tørre strandenge mod syd og nord	Ikke optalt i 2022	Strandskade 1, Vibe 2, rørhøg 1, rørhøne 1, gråand

Forstyrrelser på engfuglelokaliteterne

Der er i forbindelse med optællingerne af engfugle blevet konstateret forskellige former for forstyrrelser af fuglelivet. Forstyrrelser som indebærer muligheden for, at fuglene kan opgave ynglen, eller at æg og unger bliver præderet netop på grund af forstyrrelserne.

Blandt de meget hyppige forstyrrelser kan nævnes løsgående hunde. Dette er konstateret adskillige steder – også i perioden 1. april til 1. oktober, hvor hundene generelt skal føres i snor på strandene. Også på Naturstyrelsens arealer, hvor det ved skiltning er vist, at hundene skal være i snor. Der har også - f.eks. på Trillen - været eksempler på, at hunde har været i snor, men at ejer med hund er gået rundt på strandodden, midt i ynglepladserne for strandskade og stor præstekrave. Dette sker selvfølgelig ikke for at genere fuglene, men af uvidenhed omkring fuglenes ynglested og sårbarhed.

Kite-surfing er et særdeles forstyrrende element, der er blevet langt mere almindeligt i de senere år. I forbindelse med dette projekt har det især været tydeligt omkring Katholm i Augustenborg Fjord, hvor det især har været kritisk for de mange ynglende ederfugle og måger.

Fuglene har langt større tilbøjelighed til at flygte ved tilstedeværelse af kitesurfere i forhold til småbåde, sejlbåde og hvad der

ellers måtte komme forbi området. Dette skyldes især kitesurfernes uforudsigelighed i forhold til sejlretning sammenholdt med den forholdsvis høje fart. Ved andre fartøjer vænner fuglene sig til fartøjets rute og hastighed og reagerer først, hvis båden f.eks. tager retning mod land. Kitesurferens rute virker for fuglelivet helt anderledes faretruende, også sammenholdt med dragens rovfugleagtige karakter. Det skal dog pointeres, at det ikke er ulovligt at kitesurfe nær fugleområder, så længe der ikke er restriktioner, der forbyder dette. Men vi ser kritisk på denne form for forstyrrelse.

Endvidere skal vandrestier nær strandengsområderne også nævnes. Disse er ofte lagt langs kystlinjen og går således mellem stranden og engområdet. Erfaringerne viser dog, at denne trafik af vandrende ikke påvirker fuglelivet på selve engene i nævneværdig grad. Fuglene vænner sig til det sædvanlige mønster, og reagerer ofte først, hvis man bryder mønsteret og træder ud på engen – eller lader sin hund snuse rundt uden snor. En art som stor præstekrave er dog særlig udsat i denne henseende, da vandrestierne ofte ligger på eller nær strandvolden, netop hvor præstekraverne gerne vil placere deres reder. Nogle steder kan dette også gælde terner, og er måske årsag til at dværgterne er helt forsvundet, og havterne næsten forsvundet.

Naturtilstand på strandengene

En af de vigtigste forudsætninger for at en englokalitet er velegnet som yngleplads for engfugle er at den er afgræsset af enten kreaturer, heste eller får. Engfuglene kræver generelt lavt græs med vidt udsyn for at engen er velegnet som ynglelokalitet. Der er dog forskel på engfuglenes afhængighed af græssets længde – nogle fugle yngler i højere græs end andre, og andre arter af afhængig af tuer mm. Men ét er dog sikkert – hvis engen ikke bliver afgræsset og gror til i højt græs og urter, så forsvinder engfuglene, bortset fra engpiberen.

Heldigvis lader det til, at engene på den sønderjyske østkyst er i god tilstand. Vi har ikke fået tilbagemeldinger om, at de udvalgte enge ligger uafgræssede hen. Det var indtrykket, at dette var tilfældet for år tilbage, men i de senere år er der både på offentlige og private engarealer taget initiativer til, at

engene igen bliver afgræssede. Dette gælder især ved mange af de små strandenge i Sønderborg Kommune, som var groet til for 5-10 år siden. Her har et naturplejeprojekt gjort en stor indsats med at få nyindhegnet strandenge, og lavet aftaler med kvægholdere. Det er meget glædeligt af hensyn til bestanden af engfugle og engfloraen.

I skrivende stund er der dog netop sket store forandringer på en del af de optalte enge. Under stormen (20. oktober 2023) og det rekordhøje højvande i Østersøen og Lillebælt brød havet mange steder igennem strandvolde og diger, og oversvømmede strandengene og bortskyllede strandvoldene, så lokaliteterne nu nogle steder ligger som saltvandslaguner, der er åbne ud til havet. Det bliver spændende at følge udviklingen på disse lokaliteter fremover.

Sammenligning med tidligere undersøgelser

Den første relevante sammenligningsmulighed med tidligere undersøgelser i vores projektområde er Lorens Ferdinands meget vigtige bog "Større danske fuglelokaliteter" fra 1971, som var det første forsøg i Danmark på en systematisk samlet registrering af vigtige fugleområder.

Bogen præsenterer data indsamlet i løbet af 1960'erne. De viser dog ikke en ensartethed, som kan bruges til direkte sammenligning med vores nye undersøgelse, da den rækker over et helt årti, ikke dækker så mange lokaliteter samt at der ofte kun angives en given art på en given lokalitet, og ikke nogen bestandsstørrelse.

DOF's atlasundersøgelser fra perioderne 1971-74, 1993-96 og 2014-17 kan i et vist omfang bruges som sammenligning, som det også fremgår af nogle af artsafsnittene ovenfor. Men de giver ikke nogen konkrete tal, kun udbredelse i kvadrater på 5 X 5 km.

Derimod kan vi bruge DOF-Sønderjyllands store projekt med lokalitetsregistrering fra årene 1977-1980 som et sammenligningsgrundlag.

I tabellen nedenfor har vi opstillet de samlede fundne bestande af de primære arter i 2022-23 sammen med lokalitetsregistreringen, og man ser næsten

overalt en tydelig tilbagegang for vore kyst- og engfugle.

Klyden, som i dag er den mest fåtalligt ynglende vadefugl ved østkysten, viser som den eneste en stabil forekomst ift. 1980. Vi ved dog ikke meget om hvor meget arten har svinget i den mellemliggende periode.

Strandskade, vibe, stor præstekrave og rødben viser alle en tilbagegang på ca. 40-75 %. Vibe er gået mest tilbage med 3 ud af 4 vibepar forsvundet i perioden. Disse 4 arter er dog stadig til stede på de fleste lokaliteter, mens tilbagegangen i antal er massiv. Det kan næppe ligge ved forringede biotoper, da næsten alle strandene stadig generelt er i en god naturtilstand med afgræssede arealer. Det er sandsynligvis prædation eller ukendte og mere overordnede bestandstrends på større geografisk niveau, og som også ses i det øvrige Danmark samt i Slesvig-Holsten, der ligger til grund.

Den almindelige ryle, og her Østersø-racen, som også kaldes engryle, er ikke medtaget som primær art, da den er forsvundet allerede for en del år siden. Men er alligevel medtaget i tabellen, hvor vi ser, at der stadig var 14-22 par fordelt på 4 lokaliteter omkring 1980. Dobbeltbekkasinen viser en voldsom tilbagegang, da den i 1980 blev fundet på 14 lokaliteter på østkysten med tilsammen et halvt hundrede par. Nu er det kun ét par tilbage. Tendensen ligger i tråd med udviklingen generelt i Sønderjylland, og har antageligt klimatiske årsager.

Toppet skallesluger har i perioden haft en lignende skæbne som dobbeltbekkasinen, og er nu næsten forsvundet. Kun omkring Årø er der set ganske få par, og således slet ingen

ved Als og Broagerland. I 1980 blev bestanden alene på Årø vurderet til 40 par! I alt fandt man omkring 1980 op til 60-70 par, så denne art udviser massiv tilbagegang. I 1990'erne ynglede der adskillige par ved Okseøerne i Flensborg Fjord. Ligesom hos dobbeltbekkasinen anser vi det som sandsynligt, at tilbagegangen for denne nordlige art kan have klimatiske årsager.

Derimod er ederfuglen et af meget få lyspunkter ved vores undersøgelse. I 1980 blev der kun fundet 6 par fordelt på Årø og Linderum, hvor den dog ikke set som sikker ynglefugl i den nye undersøgelse. Til gengæld har der opbygget sig en stor bestand på Katholm i Augustenborg Fjord med hele 90 par i 2023.

Hvor de fleste ande- og vadefugle trods alt stadig er at finde på østkystens strandene, om end mange i beskedne tal, er ændringerne blandt måger og ternere generelt endnu mere markant.

Tilbagegangen for ternerne er voldsom, mens de store måger går frem. For flere mågearter er der i perioden dog også sket den ændring, at fuglene nu i stor stil yngler i havne og havnebyer, hvor de har reder på tagene, især på industribygninger.

Vi kan konstatere, at fjord- og dværgterne, som i 1980 ynglede hhv. 4 og 6 steder med hhv. 30-37 og 7-11 par, nu er helt forsvundet fra østkysten, og faktisk har været det i en årrække. Havternen var omkring 1980 en udbredt ynglefugl med ca. 200 par fordelt på 5 lokaliteter, de største kolonier på Årø og Linderum. Ved denne undersøgelse har vi kun fundet samlet max. 4 par på et år - ved Bankel og Halk Nor.

Hættemågen blev i årene 1977-80 fundet ynglende på 6 lokaliteter ved østkysten. De fleste steder kun med småkolonier, dog angives op til 7.000 par i visse år på Katholm. Tendensen er generel for større geografiske områder, arten går tilbage overalt, og de fugle vi stadig har tilbage, koncentrerer sig i få, ofte meget store kolonier. Som f.eks. i Haderslev Dam- og i ved Vadehavet i Sneum Digesø.

Stormmågen er nu helt forsvundet fra småøer og strandenge, og er i stedet flyttet over til tage i byer og industriområder. Vi har dog ikke overblik over de nuværende

bestandsforhold i byer og havne. Det kan nævnes, at der i årene 1977-80 stadig yngede op til 2.000 par stormmåger på Katholm.

Derimod er sølvmågen gået meget frem, og svartbag og sildemåger er indvandret til området, dog kun med ret få par. Omkring 1980 blev sølvmågen fundet ynglende 5 steder med tilsammen op til 425 par, mens vi nu finder over 1600 par på 3 lokaliteter, de ubeboede småøer, Djævleø, Linderum og Katholm. Dertil kommer nye ynglesteder i byer og havne samt ved bl.a. grusgrave i indlandet.

Sammenligning med fynsk undersøgelse

DOF-Fyn har i årene 2021-22 gennemført en meget omfattende undersøgelse af ynglefugle på alle mindre øer, både beboede og ubeboede. Der er tale om et meget imponerende arbejde, som har resulteret i en stor og flot bog på 330 sider, som udkom i sommeren 2023. Hoved-idéen med den fynske undersøgelse har været at sammenligne med en lignende undersøgelse på de samme øer i 1974-76, så vi taler om næsten 50 år mellem de to undersøgelser. Vi vil her slå ned på nogle punkter og tendenser med ligheder og forskelle mellem den fynske undersøgelse og vores egen.

Lad os først se på de ubeboede småøer uden landrovdyr, hvor vi har 3 små øer, Katholm, Linderum og Djævleø, mens der er rigtig mange af sådanne småøer omkring Fyn. Vi ser her i nogen grad den samme tendens som hos os med tilbagegang eller forsvinden af ynglende terner og samt storm- og hættemåge, mens ederfugl, sølvmåge og svartbag går frem. De fleste fynske småøer har dog også strandenge, og man ser ret

tydeligt, at vadefuglene ikke går helt så meget tilbage her, nok fordi der på en del øer ikke er forekomst af landrovdyr. Vadefuglene går altså også på Fyn tilbage, bortset fra klyde. På de fynske øer er følgende udvalgte arter gået tilbage siden 1970'erne som følger: strandskade 44 %, vibe 44 %, stor præstekrave 29 % og rødben 33 %. Derimod er klyde gået frem med hele 39 %! – Men generelt en noget mindre tilbagegang end vi har set ved den sønderjyske østkyst, og som nok hænger sammen med at der mange steder omkring Fyn ikke er landrovdyr.

Imidlertid medtager den nye fynske undersøgelse også en række strandenge på "fastlandet", som kan sammenlignes med de østsønderjyske strandenge. Her ses meget tydeligt det samme billede, hvor vadefugle mange steder er gået voldsomt tilbage og måger og terner er nærmest forsvundet. På positivsiden på Fyn tæller dog en række store naturgenopretningsprojekter ved kysterne, f.eks. på Langeland og Nordfyn, som generelt har løftet biotoperne. Til forskel herfra har der

stort set ikke været naturgenopretning ved de østsønderjyske strandenge, om end der gennem en del år har været drøftet planer for Birkepøl på Sydals og Hjortholm på Kegnæs.

Ser vi på andefuglene på de fynske øer springer 3 arter i øjnene: Ederfuglen er siden 1970'erne gået frem med hele 1.370 % til nu over 3.000 par. Toppet skallesluger er halveret på de fynske øer, mens den hos os er næsten forsvundet. Man har ved den nye undersøgelse registreret godt 200 par toppet skallesluger, men mange steder har de seneste tællinger ligget sidst i maj og først i

juni, hvor toppet skallesluger som sent ynglende art ikke har vist sig som ynglefugle endnu. Derfor er der grund til at tro, at den fynske bestand er noget overvurderet ved at sene nordiske trækfugle er antaget som lokale ynglefugle. I Østsønderjylland kender vi stort set ikke knaranden som ynglefugl, selvom den ses i store mængder som træk- og vintergæst. Derimod er den meget udbredt som ynglefugl i marsken. På de fynske øer blev der fundet helet 108 par, så vi altså kan konstatere et slags tomrum for knaranden i det østsønderjyske - mod pæne bestande mod både vest og øst.

Tabel - Oversigt over antal ynglepar af primære arter

Oversigt over antal ynglepar af primære arter 2022-23, samt oplysninger om optællinger i 1977-80. Udover de primære arter er her medtaget alm. ryle og dobbeltbekkasin for sammenligningens skyld.

Art	Antal par 1977-1980	Optalt antal par 2022	Optalt antal par 2023	Vurderet max. bestand, antal par 2022-23
Klyde	21-24	4-5	19-21	19-21
Strandskade	104-131	30-42	38-48	50-55
Vibe	202-223	32-37	43-49	50-55
St. præstekrave	49-61	15-21	23-28	30
Rødben	68-92	18-26	19-25	35
Engpiber	Ikke optalt	43-63	45-58	80-100
Gul vipstjert	43-62	2	5-6	8-10
Ederfugl	6	50	85-90	90
Toppet skallesluger	59-67	1-3	1-3	3-6
Sølvmåge	374-425	1500	1660	1660
Sildemåge	0	0	1-3	1-3
Svartbag	0-1	5-7	14-19	15-20
Stormmåge	729-2.231	0	0	0

Hættemåge	3.133-7.547	18	0	18
Fjordterne	30-37	0	0	0
Havterne	187-200	2	4	4-6
Dværgterne	7-11	0	0	0
(Alm. ryle)	14-22	0	0	0
(Dobbeltbekkasin)	42-59	1	1	1

Samlet konklusion og perspektiver for fuglelivet på strandengene

Med denne undersøgelse af fuglelivet på strandengene på den sønderjyske østkyst er der udarbejdet en ny status for fuglelivet på strandengene i 2022 og 2023. Et resultat af 18 aktive og engagerede sønderjyske frivillige amatørornitologers indsats i felten.

Det er vores håb, at denne status kan bruges fremover i samarbejdet med relevante myndigheder som Naturstyrelsen og kommunerne (i f.eks. de grønne råd) og andre samarbejdspartnere. Resultaterne vil kunne dokumentere vigtigheden i at bevare og pleje strandengene og vise engenes betydning for sårbare fuglearter.

Kommunerne og staten har et særligt ansvar ift. Natura 2000-områder. Som et konkret eksempel kan vi nævne området ved Haderslev Næs med Halk Nor, Bankel og Årø, der indgår i Natura 2000-området "F47 Lillebælt". Med afsæt i Natura 2000-bestemmelser skal myndighederne tilse, at der ikke sker en forringelse af vilkårene for nogle særligt udpegede arter i Natura 2000-områder. Det er i dette område bl.a. klyde, havterne, fjordterne og dværgterne. Af disse ser klyden ud til være nogenlunde stabil, havternen er næsten forsvundet og fjord- og dværgterne er begge helt forsvundet. Dette

er et emne, som kan tages op til drøftelse med myndighederne. DOF-Sønderjyllands bestyrelse vil som et første trin drøfte rapporten, og siden udvælge emner, som kan drøftes med kommuner og Naturstyrelsen m.h.p. at forbedre forholdene.

Undersøgelsen vil end videre kunne bruges som statusgrundlag for fremtidige undersøgelser - ligesom dette projekt også indeholder en sammenligning med optællinger fra 1977 til 1980. Denne sammenligning viser, at der for langt de fleste arter er sket en tilbagegang i de forløbne ca. 45 år. For nogle arter en endog kraftig tilbagegang. Og kun ganske få arter, ederfugl og de store mågearter, er gået frem. De præcise årsager til disse tilbagegange kan vi ikke udlede konkret af denne undersøgelse. Men vi antager at forstyrrelser på selve strandene med øget færdsel og løse hunde, øget prædation af landrovdyr som især ræv og mårhund samt klimatiske ændringer, er de væsentlige årsager. Derimod har vi kunnet konstatere, at der næppe er habitatmæssige problemer, da stort set alle strandene er fint plejede med afgræsning. I praksis kan man på kort sigt kun gøre noget ved forstyrrelser og måske prædation, så disse faktorer negative påvirkning reduceres.

Tak

Her skal først og fremmest lyde en tak til optællerne, hvis indsats og engagement har gjort dette projekt muligt. Her drejer det sig om:

Oliver Lauersen	Brunsnæs
Poul Erik Junk	Skelde Vig, Kragesand, Spar Es
Gert Fahlberg	Dynt Strandmose, Trillen, Fjordmosen og Bosted Made
Jesper Tofft	Vemmingbund Strandenge, Barsø
Kaj Abildgaard	Viemose, Humlemade
Viggo Petersen	Kegnæs Drej, Hartsø, Grønmark, Hjortholm Enge
Hans Erik Jensen	Havnbjerg Strand, Hellesø, Bjørnkær Enge
Dennis Langholz	Tontoft Nakke, Hellsømade
Ole Tønder	Lønsømade, Farresdam og Stegshoved
Lars Peter Hansen	Lyngen Strandeng, Hardeshøj, Sandvig, Stevning Nor, Katholm, Sebbelev Nor, Ny Stavnsbøl.
Henrik Henriksen	Lyngen Strandeng, Hardeshøj, Sandvig, Stevning Nor, Katholm, Sebbelev Nor, Ny Stavnsbøl.
Jørn V Sørensen	Kalvø, Årø, Årø Kalv
Leif Keller	Haderslev Fjord inkl. Djævlø
Niels Peter Møller Jensen	Halk Nor
Wilhelm Fabricius	Bankel Nor
Helle R Boesen	Årø, Årø Kalv
Niels Jørgen Jensen	Årø, Årø Kalv
Ove Weiss	Årø Årø Kalv

Som tidligere nævnt vil vi også takke Peter Damgaard Brusendorff for en stor organisatorisk indsats, samt Miljøstyrelsen ved Morten Bentzon Hansen for at stille tal til rådighed fra Linderum, Halk Nor og Bankel samt Lars Maltha Rasmussen for droneoptællingen af Katholm og Sønderborg Lufthavn for at være behjælpelige i forbindelse med tilladelse for dronedeflyvningen.

Nok af frygt for rovdyr har strandskaden ved Hardeshøj visse år ruget på denne betonpille på havnen. Foto Jesper Tofft

23 06 2021

Som den eneste vadefugl kan den bringe føde til ungerne. Foto Jesper Tofft